[illegible] నేవిధముల వెలువడుచున్నవో తే. కవిత [illegible]
[illegible] లేదు నాజాతివా [illegible], తోడివాని [illegible]?

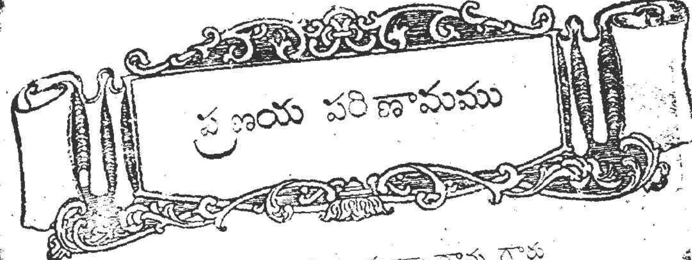
సీ. [illegible] పదముల సవరించ జడుగాని, [illegible]?
[illegible] శ్రుతివిలాసముఁ జూడఁదగుఁగాని, కల [illegible]?
[illegible] నలరింకఁ దగుఁగాని, [illegible]
[illegible] మనుట [illegible], మ [illegible]
[illegible] కుసుమకు నీకుఁగల దొక్కటియె తిక్క, బ్రదుకు [illegible]
[illegible] గాయకవరా [illegible] నీవు.

సీ. పలు [illegible] నంతనే పలు కామోఁగా యుంచు, [illegible]!
కల చూఁచినంతనే గతి గల్గెఁగాయుంచు, సారస్యము [illegible]!
తల ద్రిప్పినంతనే తల పామోఁగా యుంచుఁ, జెలువంపు [illegible]!
కను [illegible] నంతనే కళ [illegible] యుంచు, లలితంపు [illegible]!
[illegible] వచ్చుచుండఁ బలుక నేర్తునటంచు, గవిత గట్టి [illegible]
రసము విఱుగుదాఁకఁ బ్రకృతి సచ్చినదాఁకఁ, దీగ [illegible]!

సీ. నిముసంబునకు నొక్క నెఱవన్నెఁ దులకించు, ప్రకృతియే [illegible] —
గడియలో నెన్నియో కల్పనల్ పుట్టించు, ప్రజ్ఞయే [illegible] — నిజము
అవనీ [illegible] మొల్ల నవకంబు గావించు, [illegible] యే నీస్వభా [illegible] — నిజము
సులువుగా బ్రహ్మాండవలయంబు నెలమించు, కవితయే [illegible] — నిజము
[illegible] గాఁగ నిలిచి నీమర్యాద, గూడ జగతి నిలిపి [illegible],
వేడ్కకైనఁ దత్త్వవికటవిమర్శక, పథముఁ బట్టి మిట్ట [illegible]!

సీ. కవిగీత [illegible] గాంచి నిల్చిన నీవు, పికకూజితమున కే [illegible]?
ప్రకృతి [illegible] బంధంబు పాడి యాడిన నీవు, నవసబంధమున కే [illegible]?
పార్వతీ [illegible] మేశపదభావగతి నీవు, ప్రకృతిపూరుషులకే [illegible]?
ధ్వనిజీవి [illegible] యుపన్యాసకుండ వీవు, పలుకుపొందికలకే [illegible]?
ప్రణయ [illegible] ముఁ గొలిపి ప్రకృతిని వలపించి, పరవశతను [illegible]
ఎన్నో [illegible] లాడునీ విట్టు లేకాంత, సేవ [illegible] వడఁకి పోవు [illegible]?

క. కవివై పాడుచు నీమది, దవిలినగతిఁ జోదుగాక తగవు విడిచి [illegible]
త్కవి కవితల వివరించెదు, నవనరములఁ గూడఁ గవిత లల్లు [illegible].

గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావు గారు

[illegible] చక్రవర్తి పరిపాలనమునందు అవి [illegible] దినములు. సూర్యాస్తమయ [illegible] నగరమునందలి [illegible] బజారునందు [illegible] ములైన కొన్ని [illegible] నమ్ముకొని [illegible] ప్రాయముగల యొక బాలిక [illegible] పోవుచుండెను. ఆమె కట్టు [illegible] రక్తవర్ణముకలిగి [illegible] కాంతులు [illegible] చుండెను. అప్పుడప్పుడే యాకసము [illegible] లొక్కటొక్కటిగఁ బొడఁ [illegible] XX నేందిర కలంకార ప్రాయము లగు [illegible] ప్రకృతియంతయు శాంతిమయమై [illegible] చుండెను. ఈ మనోహర దృశ్యమును [illegible] దృష్టిగఁ జూచుచు నాబాలిక పరాధీన [illegible] పయనము సాగించుచుండెను. [illegible] మయమైన యా సాయంసంధ్యాదేవత [illegible] మియు నామె దృష్టిపథమున లేదు. [illegible] కాంతులఁ గ్రక్కుచున్న యామె వస్త్ర [illegible] గాంచి బెదరి యాప్రాంతమునఁ దిమ్మరు [illegible] యొక యెనుబోతు అకాలమృత్యువు [illegible] నామెపైఁ బరుగిడుచుండుటయు నామె [illegible] లేదు. ఎనుబోతు భయంకరాకారమున [illegible] నేత్రములనుండి విస్ఫులింగముల వెడ [illegible] నాబాలికను సమీపించుచుండెను. [illegible] వలె భూమి [illegible] దరించుచుండిన యాజంతువు పదఘట్టనముల కామెయదరిపడి తెలివిగాంచి వెనుకకుఁ దిరిగి, నడగొండవలెఁ బైఁ బడవచ్చుచుండిన యాఘోరాకృతిని గాంచి, కెవ్వునఁ గేకవైచి ప్రాణభయమునఁ బరువిడ నారంభించెను. సరి! ఇంక నొక్క క్షణమాత్ర మున నా యెనుబోతు పదాఘాతములచే నాబా లిక కుసుమకోమలశరీరము ఛిన్నాభిన్నమై పోవును! ఆపాదమస్తకము నామె శరీరము గడగడ వడకనారంభించెను. ఇంక నామెను రక్షించువా రెవ్వరు? అనాథరక్షకుఁడగు సర్వే శ్వరుఁడు! ఇంతలో నొకానొక యవ్యక్తహస్త మునుండి యొకబాణము వెలువడి యాయెను బోతు శిరఃప్రదేశమును ఛేదించి చొరఁబా జెను! గిజగిజ గింజుకొనుచు నాజంతువు నేల వ్రాలెను. ఈ విచిత్ర దృశ్యమును జూచి యచ్చెరువొందుచు నా బాలిక కొయ్యబారి నిలువఁబడెను! "నన్ను మృత్యుముఖమునుండి రక్షించిన పుణ్యాత్ము లెవ్వరు?" అని యామె దశదిశలను బ్రశ్నించుచుండెను. ఇంతలో మనోహరమైన యొక రథాశ్వముపై నాసీనుఁడై తనవైపునకు వచ్చుచుండిన యొక రాజ పుత్త్రుఁ డామెకు దృష్టిగోచరుఁడయ్యెను. అనతి కాలములోనే యాతఁ డామెను సమీపించి "నీకేమియు నాపద సంభవింపలేదుకద?" యని

"నీకేమియు నాపద సంభవింపలేదుకద"

మృదుమధుర కంఠస్వరమునఁ బ్రశ్నించుచు గుఱ్ఱముపైనుండి నేలకు లంఘించెను. ఇదివఱకిట్టి కారుణ్యమెన్నఁడును జవిచూచియెఱుఁగని యాబాలిక యీ మాటలకు ఆశ్చర్యపడినోట మాటరాక నిలచియుండెను. అంత నాతఁడు తన చేరుమాలును దీసి యామె కన్నుల నీరద్దుచు "బాలా! భయపడ వలదు. రమ్ము. నిన్ను నీయింటియొద్ద విడచివచ్చెదను," అని యామె ననుసరించెను. నిశ్శబ్దముగ వారిద్దఱును పయనము సాగించుచు నాబాలిక కుటీరమును సమీపించిరి. ఇంతవఱకును భయవిభ్రాంతులచే మాటలేక యుండిన యాబాలిక యిప్పుడించుక ధైర్యము వహించి గద్గద స్వరమున "ఇదియే మాకుటీరము" అనిపల్కెను. ఇరువురును లోని కేగిరి.

జరిగిన భయంకరోదంతమ[illegible] నెఱింగి యా బాలికామాతల్లి యానం[illegible] వశ్యమున బాష్పములు రాల్చుచు [illegible] పుత్రునకు హృదయపూర్వకముగఁ [illegible] తాభివందన మొనరించెను. అంతట [illegible] "అమ్మా! ఇందు నేనొనర్చిన విశేష[illegible] ఆపదయందుండిన యొకానొక యబల[illegible] ప్రాణములఁ గాపాడఁ[illegible]నని నిష్ఠురాత[illegible] రాజపుత్రవంశమునఁ [illegible]?" అని [illegible] పూర్వకముగ మాఱుపల్కెను. పిమ్మట [illegible] వృద్ధాంగనవలన వారి పూర్వచరిత్ర [illegible] యుఁ దెలిసికొనెను. ఆ బాలికపేరు కమ[illegible] కుమారి. ఆమెతండ్రి ఢిల్లీయందు వస్త్ర[illegible] పారముఁ జేయుచుండిన లక్ష్మణసింహుఁడు. కమల పండ్రెండవయేట నామెతండ్రి మరణి[illegible]

[illegible] వారిబంధువులు [illegible]యుండిన యా వస్త్రాగార[illegible] యీమాతా[illegible] పరాధీనులను జేసి విడ[illegible] నిక్కిలి దీనావస్థ[illegible] కలుషాత్ముల విషదృష్టులనుండి [illegible] కమలను రక్షించుటకై [illegible] ఢిల్లీనగరమును [illegible] కనకపురము దున్న [illegible] ప్రాంతమున నా కుటీ[illegible] కాయకష్టమున జీవన[illegible]కొనుచుండెను. ఈ యుదంత[illegible] నాలించి యారాజపుత్రుఁడు దుఃఖ[illegible]మున లేవలేక లేచి మరలఁ దమ్ముఁ జూడ[illegible]దనని వాగ్దానముఁ జేసి యచ్చోటుఁ బాసి [illegible]పోయెను.

II

మఱునాడు కమల యుదయ మాదిగఁ [illegible]నమును కుటీరగవాక్షమునుండి వెలు[illegible]చుచు నెవ్వరినిమిత్తమో యత్యాతు[illegible]మున నిరీక్షించుచుండెను. కాని, యామె [illegible]దురుచూచుచుండిన వ్యక్తి యెప్పటికిని [illegible]చ్చుట కానరాదు. అస్తమయమైనది. ఆక[illegible]సము ధూసరచ్ఛాయావృతమై నిరాశను ప్రకటించుచుండెను. ఇంతలో నడుగులచప్పుడు వినవచ్చెను. ఒక వృద్ధమహమ్మదీయుఁడు నలుగురు సేవకులచేఁ గొన్ని భక్ష్యపదార్థములను, కొన్ని వస్త్రములను మోయించుకొని వచ్చి యాకుటీరముముంగట దించెను. వానిని [illegible]గముతల్లి గ్రహింప నంగీకరింపకున్నను, ఆ వృద్ధమహమ్మదీయుఁడు పదార్థముల నచ్చట విడచి మాఱుమాటాడక తనదారినిఁ బోయెను. అంత నామాతాపుత్రిక లిర్వురును, తమ దారిద్ర్యజీవనమునకు జాలినొంది తమక్షేమాభిలాషియగు నా రాజపుత్రుఁడే యభిమానవిశేషమున నాపదార్థములను బంపెనని నిశ్చయించుకొని, వానిని స్వీకరించిరి. కాని, యీ వస్తువులు కమల కానందమునకుమాఱు మఱింత హృదయవేదనను గలిగించెను. అప్పటినుండియు నామెహృదయాంతర్గతమగు ప్రేమజ్యోతి ద్విగుణీకృతమై విరాజిల్లెను. ఎట్లైనను దన హృదయము నపహరించిన యారాజకుమారు నొక్కసారి చూడవలయు నను కుతూహలమామె కధికమయ్యెను. కాని, యామె తన మనోరహస్యమునుగుప్తపఱచుకొన నెంతయో యత్నించెను. మఱునాడు రాజపుత్రుఁడు తప్పక వచ్చునని యామె పుట్టెఁడాసతోఁ బ్రతీక్షించుచుండెను. కాని యానాఁడు సహిత మామె విఫలమనోరథ యయ్యెను. గడచిన నాఁడు వచ్చిన యావృద్ధ మహమ్మదీయుఁడే నేఁడు సహితము ఎప్పటియట్లఁ గొన్ని పదార్థములను వారియింట విడచిపోయెను. ఈ విధముగఁ బ్రతిదినము నావృద్ధుఁడేవో తినుబండములను గొనివచ్చి వారి కుటీరమున విడచిపోవుచుండుట వాడుకయయ్యెను. కాని, రాజపుత్రుని పునర్దర్శనము మాత్రము కమలకు మఱి ప్రాప్తించలేదు. నానాఁటి కామె హృదయము విరహభారమునఁ గ్రుంగిపోవుచుండెను.

ఒకనాఁటి సాయంసమయమున నెప్పటియట్ల నావృద్ధమహమ్మదీయుఁడు తమ కుటీ

గమునకు వచ్చినంతనే కమల తన ప్రాణ దాతయగు నా రాజపుత్రయువకునిం గూర్చి వాని నడిగెను. అంత నావృద్ధుడు "రాజపుత్రుం డెవ్వఁడు?" అని మోము చిట్లించుకొనుచుఁ బ్రశ్నించెను. అందుకు కమల "అను దినము నీచేత నీ పదార్థములను మాకందఁ జేయుచుండిన యాతండొక రాజపుత్రుఁడు కాఁడా?" అని తిరుగఁ బ్రశ్నించెను. అంత నాతఁడు గంభీరముగ "నాచేత రాజపుత్రుం డెవ్వఁడు నీపదార్థములను బంపుచుండుటలేదు."

కుటీరమును [illegible] యనాథలను [illegible]. దుఃఖాకులమై కమల మానస [illegible] ఆమె ముఖపద్మము వికసించి [illegible] అంత నామె [illegible] జూచి, "నాయనా! నేఁటివఱకును నెట్టిపదార్థములను మాకు పంపవలదు [illegible] దీనముగఁ బల్కెను. అందుల [illegible] డాశ్చర్య మభినయించుచు, "పదార్థము [illegible] ఏమిపదార్థములు? నేనెట్టిపదార్థములను [illegible]

"నాచేత రాజపుత్రుం డెవ్వఁడు నీపదార్థములను బంపుచుండుటలేదు."

బంపుచుండుటలేదే! [illegible] చిడ. అతఁ డెవ్వఁడో [illegible] కుఁ గానవచ్చిన నేను [illegible] దని చెప్పెనను లెంపు [illegible] ని పల్కెను. ఈ మా [illegible] యర్థ మా మాతా [illegible] కేమియు బోధపడ [illegible] కమల చిత్తవృత్తి [illegible] ల్లోలమై యనేకవిధ [illegible] మారుచుండెను. పిమ్మ [illegible] నావృద్ధాంగన, "నా [illegible] నా! నేను నాలుగు న [illegible]

అని మాఱుపల్కి వెడలిపోయెను. ఈ ప్రత్యుత్తరముచేఁ గమల మానసము నావరించుకొనియుండిన యంధకారము మఱింత గాఢమైనది. ఆమె కిప్పు డేవిషయమును విస్పష్టముగఁ దెలియుటలేదు.

మూఁడు దీర్ఘమాసము లతికష్టముగ గడిచిపోయినవి. ఒకనాఁటి సాయంసమయమున నాకస్మికముగ నానాఁటి రాజపుత్రయువకుఁ డా

మఱచితిని. నీనామ మేమి? నీయుదంత [illegible] యుఁ దెలియఁజెప్పి మమ్మానందింపఁ జేయుము [illegible] అని వేఁడెను. అందుల కాతఁడు "నేను రా[illegible] పుత్రుఁడను. నావేరు కుమారసింహుఁడు. [illegible] మొగల్ సైన్యాధ్యక్షుఁడగు రాజా మాన[illegible] హుని బంధువర్గములోని వాఁడను," [illegible] ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

[illegible] నా రహస్యము నెఱింగిరి. [illegible] కుమారసింహుఁడు వారికు [illegible] వచ్చుచుండుటయుఁ, [illegible] జనవృగ మాటలాడుచుం [illegible] జరుగుచుండెను. ఆమె తల్లి యింధుల [illegible] చెప్పకపోవుట యటుండ, [illegible] వైవాహికసంబంధ మేర్పడుఁ [illegible] నిరంతరముఁ దనహృదయమునఁ [illegible] ప్రశ్నించుచుండెను.

[illegible]ములు గడచినకొలఁదియు కమలా [illegible]సింహుల హృదయములను బంధించి [illegible] స్నేహపాశము బలవత్తర మగుచుం [illegible] కమల పొందుచుండిన యానందమునకు [illegible]లేదు. ఈవిధముగ నొకసంపూర్ణవత్స[illegible] మహోత్సాహమునఁ గడచిపోయెను. [illegible] యింకపైన నొకభయంకరదుఃఖసము [illegible]మామెను ముంచనున్నదని కమల కేమి [illegible]యును? హఠాత్తుగ కుమారసింహుఁ డా [illegible]రమునకు వచ్చుట మానెను ఇందులకుఁ [illegible]ణమేమైయుండును? ఎంత యోచించినను [illegible]ల కేమియుఁ దోఁచుటలేదు. అమె తన [illegible]రదృష్టమును నిందించుకొనుచుండెను. అ[illegible] [illegible]రాత్రములు యోచనానిమగ్నయై గడపు [illegible]డెను. ఆమెహృదయ మల్లకల్లోలమై మరల [illegible]ధకారబంధురమయ్యెను.

III

"పాపము! కుమారసింహున కేమి కష్ట[illegible]సంభవించెనో! యేమి యాపదవాటిల్లెనో! [illegible]యన్న, నాసౌఖ్యమే తన సౌఖ్యముగ [illegible], నాయానందమే తన యానందముగ

భావించి, యనవరతము తనసాన్నిధ్యభాగ్యము నాకొసంగుచుండిన యాతఁడు రాక యుండుటకుఁ గారణమేమి?" యని కమల పరిపరి విధముల యాలోచనములతో దినమొక యుగముగా గడుపుచుండెను.

యిట్టి మనస్తాపమున నామె దగ్ధమగుచుండ, వేఱొక హృదయవేదనసహిత మామె నావరించి కల్లోల పెట్టసాగెను. దుర్భరమైన జరాభారమునకు, పుత్త్రికా జీవనవిషయికమైన యాంతరంగిక విషాదభారము తోడై యామె తల్లిని మంచముపైఁ బడవైచెను. ఇంక నామెను గనిపెట్టుకొనియుండు భారము కమలపైఁ బడినది. అహోరాత్రము లామె తల్లిమంచముప్రక్కఁ గూర్చుండి యుపచారములు చేయుచుండెను. కాని, యాహార విహీనులై యెంతకాలము వారు జీవింపఁ గలరు? జీవనమంతకంతకు వారికి దుర్భరమగుచుండెను. ఈవిశాలజగమున నేకమాత్ర బాంధవమైన కమల యామె తల్లినిఁ గాపాడుకొనుట యెట్లు? ఎట్టకేలకుఁ గమల జీవనోద్యోగమునకై ఢిల్లీ నగరమునకుఁ బోవుటకు నిశ్చయించుకొనెను. అచ్చటఁ గుమారసింహునిఁ దప్పకఁ జూడఁగలనను యాశ యామె కించుక యుత్సాహముఁ గలిగించెను. ఈ యుత్సాహమే తనకు మార్గప్రదీపకముగ నామె యొకనాఁటియుదయమునఁ దల్లియొద్ద సెలవుగైకొని, ఢిల్లీపురాభిముఖియై బయలు వెడలెను. మార్గమధ్యమున నామె యనేక వికృతాలాపములకు గుఱి కావలసి వచ్చెను. కాని, హృదయము దిటము చేసికొని, యామె యించుకంతయు బెదరక తన

దారిని బోవుచుండెను. ఇట్లు కొంతదూరమేగు నరికి కాలుకంతయు నగర్యాగోచర మయ్యెను. బహుదూరంపుకుమైయున్న యాదిల్లీ నగరము ... బోవుటకుఁ దోఁచకుండెను. మార్గము తప్పినది. ముందునకు బోవుటకుఁగాని, వెనుకకు మరలుటకుఁగాని, యామెకు దుస్సాధ్యమయ్యెను. ఆమె హృదయము భయవిహ్వలమై దడదడ కొట్టుకొనుచుండెను. ఇంక నామెకు దిక్కెవ్వరు? ఆ మహా పట్టణమున నా బాలిక నెఱింగినవా రెవ్వరు!" ఇట్లు పరిపరివిధముల నామె యోచించుచు నాప్రాంతముననున్న యొకమఱ్ఱిచెట్టుప్రక్కఁ గూలఁబడియెను. ఆమె హృదయమున దుర్వారమైన దుఃఖసాగరము పొంగుచుండెను. ఏకధారగ నామె నయనాబ్జములనుండి యశ్రుబిందువులు రాలుచుండెను. వెక్కి వెక్కి యామె యేడ్వ మొదలిడెను. ఇంతలో నామార్గముననే పోవుచుండిన యొక మహమ్మదీయవృద్ధుఁ డాబాలికను గాంచి నిలచి "కమలా! ఏకాకివై యీ మార్గమధ్యమున నీ వేడ్చుచుంటి వేమమ్మా?" అని ప్రశ్నించెను. "కమలా" యను సంబోధనము వినినంతనే యామె విస్మితయై తలయెత్తి, కన్నెదుట అనుదినము దమగృహమునకుఁ బదార్థములఁ గొనివచ్చుచుండిన యావృద్ధునిఁ జూచెను. చూచి, మహానందమున నామె లేచి, "అయ్యా! నిరాశాసాగరమున మునిఁగిపోవనున్న నన్ను దరిఁజేర్ప నేతెంచిన నావవలె నీవు తటస్థమైతివి! నన్ను నాగృహముఁ జేర్చి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము," అని బ్రతిమాలెను. అందుల కాతఁడు సంతోషపురస్స... దలయూఁచి, యామెకన్నుల నీరద్ది ... నడువ నాజ్ఞాపించెను. మార్గమధ్యమున ... డు కమలవలన, కుమారసింహుఁడు ... యింటికివచ్చుట మానెననియు, నా... కేవలము నిరాధారురాలైయుంటిననియు, ... జీవనోపాధి లభింపవచ్చునని యామె ... బయనమయ్యె ననియుఁ దెలిసికొనెను. ... నావృద్ధుఁడు "అమ్మా! నీకేదేని యుద్యోగ... కావలసియున్న నేను నీకు సమకూర్పఁగ... కాని, నీవు మహమ్మదీయ గృహమున... చర్యఁ జేయుట కంగీకరింతువా?" అని ప్ర... చెను. అందుల కాబాలిక మాత్రము ... తప్ప యన్యవిషయ మేమియు యోచిం... "నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు" బదులు చెప్పెను.

అంత నాతఁడు, "అట్లయిన, యుదయమున నీవు సిద్ధముగ నుండుము. నిన్ను "ఆగ్రా"నగరమునకుఁ దోడ్కొని పో...దను. అచ్చట నీవు చక్రవర్తి రాణి వా... నందుఁ గొలువుఁ జేయవలసియుండును. నీ... సహితము నీవెంటఁ దోడ్కొని పోవ... అచ్చట నీజీవనము సౌఖ్యావహమై య...గలదు," అని నచ్చఁజెప్పెను. ఇంతలో రిద్దరును కమలకుటీర ప్రాంతమునకు వచ్చి... వృద్ధుఁ డామె నచ్చట విడచి తన దారి... బోయెను. కమల గృహముఁ జొచ్చె... సూర్యాస్తమయమై యప్పటికప్పుడే చా...లము గడచిపోయినది. కమలాకుమారీమా... ...గునలెఁ బ్రపంచమంతయు నంతకంతకు ... బంధురమయ్యెను.

IV

...టినుండియు కమల చక్రవర్తిరాణి ...ముఁ దోఁక బాలిక! ఇది విధి నిర్ణీతము! ...ట్టి యభాగ్య పేదికలామె నావరిం... యామెకుఁ దెలియదు. ఆరాత్రి ...యు నామెకు నిద్ర లేదు. ధారాపాత ...శ్రుజలము లామె చెక్కుటద్దములపైఁ ...చుండెను. అత్యంత సన్నిహితమైయున్న ...సకాన్పత్తి నామెతల్లికి సహితమేమి... ...ష్టము లేకుండెను. కాని యేమిచేయఁగ ...జీవనోపాధికి గత్యంతరము లేదు.

మఱునాఁటి యుదయమునఁ దనవాగ్దాన ప్రకార మావృద్ధమహమ్మదీయుఁడువచ్చి ...ఱ్వరను మొగలాయి రాజధాని యగు ...గ్రా" నగరమునకుఁ దోడ్కొనిపోయె. అచ్చట వారి నివాసార్థ మొకగృహ...ర్పఱచి, కమలాకుమారిని అంతఃపురమునఁ ...వేశపెట్టెను. అచ్చట నామె యువరాజగు ...భార్యకుఁ జెలికత్తెయై యుండవలయును. ...ల పూర్వచరిత్రమంతయు నెఱింగి యామె ...ధికారిణి మిక్కిలి జాలినొంది, యధికాను...గమునఁ జూచుచుండెను. ప్రతిదినము నామె ...నగృహమునకుఁబోయి తల్లికివలయు సపర్య...లఁ జేసివచ్చున ట్లాజ్ఞాపించెను. అన్ని విధము...ల, కమల యచ్చట నిశ్చింతగనే జీవనము ...గించుచుండెను. ఎన్నఁటికైనఁ దన మనో...హరుఁ డగు కుమారసింహుని ఆనగరమునఁ ...గలియఁజాలుదునను నాశాదీపిక యొక్కటి యామెహృదయమును విద్యోతమొనర్చుచుండెను.

ఒకనాఁడు కమల యంతఃపురమునుండి నిజగృహోన్ముఖియై పోవుచుండ, నామెకొక గొప్పజనసమూహ మెదురయ్యెను. ఆనాఁ డా మొగలాయిరాజధానియందు గొప్పయుత్సవ మొక్కటి జరుగుచుండెను. ఆ యుత్సవమునందు పెద్దపెద్ద రాజకీయోద్యోగులు కొందఱు పాల్గొనుచుండిరి. గజాశ్వభటానీకములు బారులుతీర్చి వెనుక నడుచుండెను. చిట్టచివర కొక మహమ్మదీయ యువకుఁడు యోధవేషమున మనోహరమైన యొక హయరాజముపై నాసీనుఁడై వచ్చుచుండెను. ఈ యాశ్వికునిఁ గాంచినంతనే కమల కవ్యక్తమగు మనోవికార ముత్పన్నమయ్యెను. ఆమె మానసము పరవశమగుచుండెను. ఆ యువకుని ముఖ విలాసము నిస్సంశయముగ కుమారసింహునిది. ధరించినది మహమ్మదీయవేషము! తాను మానసింహుని బంధువర్గములోనివాఁ డనికదా చెప్పియుండెను. అది కల్లయా? ఇతఁడు నిశ్చయముగ కుమారసింహుఁడు కాఁడా? ఇట్టియోచనా సముద్రమున మునిఁగి, పారముఁ గానక కమల శూన్యదృష్టులఁ జూచుచుండెను.

చూచుచుండఁగనే యుత్సవ మదృశ్యమయ్యెను. ఇప్పు డామె కంతయు నంధకారమయమై తోఁచుచుండెను. తిరిగి యామె యంతఃపురోన్ముఖియై పోవసాగెను. మార్గమధ్యమున నామెకు తోడిపరిచారికయొక్కతె యెదురై యామెను బలుకరించెను. ఆమెను జూచి కమల, "అమ్మా! ఇప్పు డీయుత్సవము

నకుఁ జిట్టచివరను అశ్వారూఢుఁడై పోవుచుండిన మా యువకుఁ డెవ్వఁడు?" అని ప్రశ్నించెను. అందులకామె యాశ్చర్యపూర్వకముగ "అయ్యో! కమలా, యువరాజ కుమారుఁడగు ఖుస్రూను నీ వెఱుఁగవా? ఆతఁడు రాజా మానసింహుని మేనల్లుఁడు! ఎప్పటికైన నాతఁడే ఢిల్లీ సింహాసనముపై నధిష్ఠించునను నమ్మకము గూడ నాకుఁ గలదు!" అని మాఱు పల్కెను.

ఈ వాక్యములు కర్ణములు సోకినంతనే కమలాకుమారి హృదయప్రవృత్తి యెట్లుండెనో వర్ణింప నలవి కాదు. ఆమెకు మేనఁ జైతన్య ముడిగెను. అప్రయత్నముగ నశ్రుబిందువు లామె చెక్కుటద్దములపై జలజల ప్రవహింపసాగెను. ఇంతకాలమునుండియు నత్యంతానురాగమునఁ దనప్రాణధనముగఁ బ్రేమించుచుండిన యాతఁడొక మహమ్మదీయుఁడు! ఆపై చక్రవర్తికి సన్నిహితబంధువుఁడు. తానొక దరిద్ర హిందూబాలిక! ఇంక నాతనితోఁ దనకు వివాహ మెట్లు పొసఁగును? చిరకాలమునుండియుఁ దన మనోగతమై యున్న ప్రణయబీజము పుష్పించి ఫలించు టెట్లు? అసంభవము! కేవల మసంభవము! ఒక్కపెట్టున నామె హృదయము క్రుంగిపోయెను.

దీర్ఘ విచారమున నామె వ్యాధిగ్రస్తయై తన యజమానురాలియొద్ద సెలవుఁ గైకొని తల్లియొద్దకుఁ బోయెను. తిరిగి మాసము దినములలో యువరాజ్ఞి వైద్య సహాయమున నామెకు గొంచెము స్వస్థత చేకూరెను. అనంతర మామె తన యధికారిణియొద్దకుఁ బోయి తనవ్యాధినివారణమునకు యందు [illegible] నామె తనకుఁ జేసిన సహాయములకు [illegible] వందనము లర్పింప, "యువరాజ్ఞీ! [illegible] మును నే నెన్నఁడును [illegible] కొన్ని కారణములచే నేను నీ [illegible] మునుండి పోవలయునన్నది. నాకు [illegible] అని పల్కెను. [illegible] యువరాజ్ఞి [illegible] ఖేదపడి, ప్రయత్నించియుఁ గమల [illegible] దలనుండి మరల్పఁజాలక; చివర [illegible] తనతో నామెను గలుసుకోరెను. [illegible] దుకు సమ్మతించెను. ఆ రాత్రి [illegible] గోష్ఠియందుగమల యొకదారుణమైన [illegible] తమును వినినది. ఖుస్రూ రాజకు [illegible] అనగా, తాను ప్రేమించిన కుమారు [illegible] కారానిబద్ధునిఁ జేయుటకు సలీం [illegible] ప్రయత్నములు జరుపఁబడుచున్న [illegible] చారము పిడుగుపాటువలె ఈమె [illegible] ములఁ బడినది. ఇంక నీ యపాయ [illegible] తన ప్రేమపాత్రునిఁ దాను కాపాడు [illegible] యెట్లు? ఆ క్షణమే పోయి ఖుస్రూనివా [illegible] గురైతెంగి యాతనికి నీయుదంతము [illegible] యఁ జేయుటకే తొలుత నామె సం [illegible] కొనెను. కాని, వెంటనే మనసు మా [illegible] యంతఃపురమును విడువక, ఇంకను [illegible] ధములగు విశేషములను సంగ్రహిం [illegible] శ్రేయస్కరమని తలఁచి యతి జాగరూ [illegible] సంతయుఁ గనిపెట్టుచుండెను.

అంత నొకరాత్రి ఖుస్రూను బంధి [illegible] టకై యంతయు సర్వసన్నద్ధముగనున్న [illegible] చార మామెకుఁ దెలియవచ్చెను. "ఇంకఁ [illegible]

[illegible] నా మానసింహుని రక్షింపు [illegible] ప్రాణములనుఁ గాపాడిన యాదర్శ [illegible] ఋణమును నేను దీర్చుకొనఁజాలనా? [illegible] ముల నన్న యిట్టి యోచన [illegible] మైయుండిపోయెను.

V

[illegible]క్బర్ చక్రవర్తి మరణానంతరము, [illegible]కుమారుఁడగు సలీము, సలీం జ్యేష్ఠపు [illegible]గు ఖుస్రూ పెద్దవాఁడును ఢిల్లీ సింహాసనము [illegible]వులాడుకొనుచుండిరి. తండ్రి గతించు [illegible]ట కుమారుఁడగు సలీమే రాజ్యా [illegible]నను, ప్రజాశత్రువై యాతఁడు పట్టు [illegible]ండెను. ఈ యవకాశమును జేకొని [illegible]క్షుఁడగు మానసింహుఁడు తన మేన [illegible] ఖుస్రూను సింహాసనాధిష్ఠితునిఁ జేయు [illegible]నుకొనెను.

[illegible]క్బర్ మరణవార్త వినినంతనే ఖుస్రూ [illegible]మామయగు మానసింహునిఁ గలియు [illegible], చంచలహృదయుఁడై నడి వడిగఁ [illegible]ండెను. అది రాత్రిభాగము. గాఢాంధ [illegible]ము కన్నులున్నవారిని సహితము గ్రుడ్డి [illegible] జేయుచున్నది. ఇట్టి సమయమున [illegible] యేకాకియై యొకసన్నని బాట వెంబడి [illegible]ముగఁ బోవుచుండెను. మార్గ మధ్య [illegible] నొకానొకవ్యక్తి యడ్డమై యాకస్మిక [illegible] నాతని నిలువఁబెట్టెను.

"ఎవరువారు?" అనిగంభీరముగనాతఁడు [illegible]ంచెను. అంత స్త్రీకంఠమున నావ్యక్తి, [illegible]భూ! ఈరాత్రి రాజభవనమునుండివీరు [illegible]వలదు. సలీం పరిజనము మిమ్ముబంధించుటకై వేచియున్నారు," అని మాఱుపల్కెను. ఈ వాక్యములందు ఖుస్రూ కించు కంతయు విశ్వాసము లేకుండెను. "నన్ను బంధించువా రెవ్వరు?" అని యాతఁడు నిర్లక్ష్యముగ పరిహాసముఁ జేసెను. అంతనామె "ప్రభూ! నన్ను క్షమించుఁడు! ఈ యాపత్సమయమున నేను మిమ్ము విడువను," అని దృఢముగ నాతని చేయిఁ బట్టుకొనెను.

ఆ నిబిడాంధకారమునఁ దన్నట్లు నిర్బంధించుచున్న యావ్యక్తి యెవ్వరో యాతఁడు గుర్తింపలేకపోయెను. తప్పక అది సలీం చారులయం దొక్కతెయై యుండునని నిశ్చయించుకొని, యాతఁడామెను బలవంతముగఁ ద్రోసివైచి తనదారినిఁ బోయెను.

అట్లు కొంతదూర మేగుసరికి, హఠాత్తుగ నాయుధహస్తులగు సిపాయిలు కొంద ఱాతనిపైఁబడిరి. ఒరనున్న ఖడ్గమును పైకిఁదీయుటకైన నాతని కప్పట్టున వీలులేకుండెను. అద్వితీయుఁడైన యాతఁడు తత్క్షణమే వారిచే బందీకృతుఁడయ్యెను. పిమ్మట వారివలననే యాతఁడును ఘడియక్రింద తన కెదురైనయువతి సలీం శుద్ధాంతమునందు బానిసవృత్తినుండిన కమలయని తెలిసికొనెను. "కమల" యను నామాక్షరములు చెవిఁబడినయంతనే యాతని మానసాకాశమున మెఱుపు మెఱసినట్లయ్యెను. "ఆ కమలయే యీకమలయగునా? అయిన నామె సలీంశుద్ధాంతమునందలి బానిసయెట్లయ్యెను?" ఆతని హృదయము మిక్కిలి కళవళ మొందఁ జొచ్చెను.

అనతికాలములో సిపాయి లా ఎవరో ఢిల్లీనివాసి యొక్క చెఱసాలయందు [...]. ఆ కారాగృహాధికారి నాతఁడు కమలను గూర్చి ప్రశ్నించెను, కాని విశేషమేమియు నాతనికిఁ దెలియలేదు. ఆమె యొక యంతఃపుర పరిచారికయనియు తన తల్లి మరణించిన కారణమున నామె యిప్పుడు దాసీవృత్తిని బరిత్యజించె ననియు మాత్రమే యాతనికిఁ దెలిసెను. ఆ కమలయే తన ప్రేమపాత్రమగు కమలయని యాతఁ డూహించెను; ఏకారణముచేతనో యీ దాసీవృత్తి నవలంబించెననియు నాతఁడు స్థిరపఱచుకొనెను.

మాఱువేషమున నాతఁడు దేశసంచారముఁ జేయుటయు ఆనాఁడు ఎనుబోతు కదా హతులఁ గావనున్న కమలను తాను రక్షించిన వృత్తాంతమును, పిమ్మట ననుదినమును వలయు వస్త్రాహారములను కమల యింటికిఁ దాను బంపుచుండిన సమాచారమును, క్రమక్రమముగ నాతనికి జ్ఞప్తికివచ్చెను. చక్రవర్తి యాజ్ఞానువర్తియై తాను దక్షిణ హిందూస్థానమునకుఁ బోయియుండుటచే నాతఁ డామెను నాగ్దా నప్రకారము చూడఁజాలక పోయెను. తిరిగి మూఁడుమాసముల పిమ్మట నాతఁడు ఢిల్లీనగరమును జేరికొని నప్పటినుండియుఁ బ్రతిదినము నాతఁడు కమలకుటీరమునకుఁ బోవుచుండెను. అనతికాలములోనే యవిభేద్యమైన ప్రేమపాశము వారిరువురిహృదయములను బంధించెను. ఇట్లుండ, హఠాత్తుగ నొక్కదినమున నాతఁడు చక్రవర్తియాజ్ఞఁగొని కాశ్మీరదేశమునకుఁ బోయెను. ఇదియే దురదృష్టవంతురాలగు కమల నిచదశకుఁ బ్రారంభము. ఆ మీఁది కమలా వృత్తాంతము పాఠకుల[...]కేసియే యున్నది.

కాని, తాను విదేశవాసియై య[...] ఇంతకాలము కమలాకుమారి ముఖ[...] దూరస్థుఁడై యున్నను, ఆరాజపుత్రు[...]లను మఱువలేదు. కాశ్మీరమునుండి [...]చ్చిన యనంతర మాతఁడు ఢిల్లీకి [...]కించెను. కాని యామె [...] కుటుంబ[...]చ్చుటలేదు. కమల వృత్తాంతమేమి[...]నికిఁ దెలియలేదు. ఈ యువత[...] నొక్కటొక్కటిగ, అంధకార [...] యాకారాగృహము నందాతని స్మృతి[...] గోచరించెను. "కమలయెచ్చటనున్న[...]మెను మఱలఁ జూడఁగలనా? ఆమె న[...]న్నదా? లేక, కఠారదారిద్ర్య[...] సహింపఁజాలక మరణించినదా? [...] జరుగును? ఈశ్వరపాలితమగు నీ [...]మున తిండికిలేక మరణించిన ప్రాణి [...]యును లేదు! ఆమె తప్పక జీవించిర[...]ను. కటకటా! నేను నిర్భాగ్యుఁడను[...]డను! కారాబద్ధుఁడనైన నేనిక నా[...] సహాయముఁ జేయఁగలను?" అని [...] బాష్పవారిపూరితములైనతనకన్నుల[...] "దైవమా! అకాల మృత్యువును[...] రక్షించి నాకమల కాధారముఁజూపు[...] యంజలి మొగిడ్చెను!

ఈశ్వరానుగ్రహమున నచిర[...]ననే యాతనికి కారాగృహవిముక్తి [...] తన మేనమామ యగు మానసింహుని[...]త్నవిశేషముచే నాతఁడు చెఱనుండి [...]

[...]ప్రాంతమునకుఁ బోయి యుచిత[...]చునంతవఱ కచ్చటనేయుండు[...]. కాని, కమల వృత్తాంత[...]మెను జూడకుండ నాతఁ[...] నగరము విడచుకుట్లు? ఈయుద్దే[...] యాఱుమాసమున నాచట్ట[...] దినము లుండుటకు నిశ్చ[...]యించెను.

[...]కనాఁటి ప్రాతఃకాలమున నాతఁడు [...]నదీతీరమున నేకాకియై విహరించు[...]ను. అంత నాకస్మికముగ నాతని యెదుట [...]సన్న్యాసినీవేషమున కమల సాక్షాత్కరించెను.

[...]నాకస్మికముగ నాతని యెదుట సన్న్యాసినీవేషమున కమల సాక్షాత్కరించెను.

[...]మరణానంతరము కమలవిరాగినియై సన్న్యా[...]చెను. చూచినంతనే కుమారసింహు నామె [...]ంచినది. చిరకాంక్షితమైన సమావేశము [...]శ్వరకృప నీ విధముగ జరిగెను.

కమలను చూచినంతనే ఖుస్రూ మహానందపరవశుఁడై యామెను గౌగలించుకొనఁబోయెను. కాని, కమల యాతని బాహుబంధమునఁ జిక్కక తప్పించుకొని, యాతనితో, "ప్రభూ! క్షమింపుఁడు. తాము రాజపుత్రులు కారనియు మహమ్మదీయాన్వయ సంజాతులనియు, తమప్రస్తుతనామము కుమారసింహుఁడు కాక ఖుస్రూ యనియు నే నిప్పుడు తెలిసికొంటిని! తొలుతనే తమనిజవృత్తాంతము నాకెఱిఁగించియుండిన, నేను మిమ్ముఁ బ్రేమించుటకే సాహసింపకయుందును. ప్రేమించి యీ విధముగ నగాధమైన యీ దుఃఖసాగరంబున మునిఁగిపోవకయుందును!" అని పల్కి బొటబొట కన్నీరు గార్చెను.

అంత నాతఁడు, "కమలా! నాయజ్ఞతకు మన్నింపుము! ఆవిషయమై ముచ్చటించుటకు నాకిప్పు డవకాశము చాలదు. నన్ను శత్రువులు వెంబడించుచున్నారు! ఒక్క ప్రశ్నకు మాత్రము నాకుఁ బ్రత్యుత్తరమిమ్ము. నన్ను వివాహమాడెదవా?"

ప్రేమామృతమొలుకుచున్న యీ ప్రశ్న కర్ణపుటముల సోకినంతనే కమల దేహ మా

పాదసాక్షికముగ బలికిన మన్యోను! నీర్ఘ మశ్రువిడచి, యామె "అయ్యో! నీవు నా కుమారసింహుండవై యుండిన—"

ఖుస్రూ—"కమలా! నన్ను క్షమింపుము! నీవు నన్ను వివాహమాడెదనని చెప్పుము. నా కదియేచాలును. అమీఁద నింక నే ఢిల్లీ సింహాసనమున కేనియు నపేక్షింపను."

కమల—"కుమారసింహా! నిన్ను వివాహమాడెదనని చెప్పుటకే నా హృదయము నన్నుఁ బ్రోత్సహించుచున్నది. అందుచే నీ ప్రేమాలింగనశాశ్వతానందమనుభవింపఁ గలను! ఈ ఢిల్లీసింహాసన మధిష్ఠించు మహాభాగ్యముసహితము నే ననుభవింపఁ గలనను సంపూర్ణవిశ్వాసమున్నది! కాని, ప్రభూ! చిరకాలవర్ధితమైన నామతసాంప్రదాయమును, కులగౌరవమును, నేను కళంకభూతముఁ జేయఁజాలను. వాని నిమిత్తము నేను నా ప్రేమధనమును ధారపోయుటకు సంసిద్ధనై యున్నాను. నా మాతాపితరులు మరణించిరికాని, వారియాత్మశాంతి నాసౌఖ్యముకన్న వేయిరెట్లధికము. నన్ను క్షమింపుము!" అని బాష్పాకులనేత్రయై గద్గదస్వరమున కమల మాటు పలికెను.

ఆమె వాక్యములను ఖుస్రూ సావధానముగ నాలించి, యామె యెదుట మోకరించి, "కమలా! ఇట్టి మహోన్నతాదర్శవిరాజితవైన నిన్ను నేనొక ప్రత్యక్షదైవతముగ భావించుచున్నాను! నీ యంతరాత్మ కెట్టిభంగపాటును కలిగింప నే నిచ్చగింప [illegible] యొక్క కోరికమాత్రము నేను [illegible] దను. నా యావజ్జీవనమును [illegible] యొక్కసారి నీ దివ్యదర్శన మిచ్చి [illegible] గ్రహింపుము!" ఈమాటలతో నాతఁడా [illegible] మును విడచి యదృశ్యుఁడయ్యెను.

నేఁటి నుండియు ఖుస్రూ హృదయము [illegible] దొక గొప్పపరివర్తనము జరిగెను. ఇప్పు [illegible] నికెట్టి యైహికభోగాసక్తియు లేదు. ఢిల్లీ [illegible] సనాపేక్షయు సంపూర్ణముగ నశించెను. [illegible] తమునం దాతనికి విరక్తి పొడమెను. [illegible] మయు, శ్రేయోభిలాషియు నగు మ[illegible] హుని యాజ్ఞానుసార మాతఁ డుదయ[illegible] మునకుఁ బోలేదు. తిరిగి నేఁ డొ పరిజ[illegible] నాతఁడు బందీకృతుఁడై గ్వాలియరు గృహమునం దుంచఁబడెను ... పట దీర్[illegible] పు లాచెరసాలయం దాతఁడు గడపెను. తరము రాజాజ్ఞచే నాతఁడు చంపఁబ[illegible] హంతకుల ఖడ్గాహతులచే నాతని దే[illegible] చీల్పఁబడుచున్న సమయమున, నాత[illegible] గూడ నొక యువతీమణి సహితము బలి[illegible] చుంపుటఁ గాంచి యెల్లరును విస్మిత[illegible] కడప్రాణముతో ఖుస్రూ ఆమెనుఁజూచి [illegible] వ్వరవు?" అని యామె నడిగెను. [illegible] కామె దీనమూర్తితో మందహాస[illegible] యుచు, "కుమారసింహా! నేను క[illegible] ఇదియే మన వివాహము! ఈ హంతకు[illegible] ములే మనలను గూర్చినవి!" అనిపల్కి [illegible] ములు విడచెను.

హాహాయి

లీలలు

నాళము కృష్ణారావు గారు

[illegible] చెంతకే జల్లులాడ
[illegible] చేతుల నా రెక్క పట్టుకొని త్రిప్పి
[illegible] నేయుదు నీముద్దు నగలు
[illegible] [illegible] జన్మముల కైన?

[illegible] నఱుగు లిడుచు
[illegible] కేకి నాకనుల నట్టె
[illegible] ని యడుగు నీముగుదతనము
[illegible] శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

[illegible] నీతోడ ముచ్చటింప'
[illegible] నచియింప, నేఁ దబాలునను లేవ,
[illegible] పంచి నవ్వు నీజాణతనము
[illegible] శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

[illegible] మీఁద నున్నది యేదో' యనుచు
[illegible] తడఁబడి నేఁ దల తడవికొనఁగ,
[illegible] దెవ్వరి' ననెడు నీ గడుసుతనము
[illegible] శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

[illegible] టనుండియొ నే నింటికేగుదేర
[illegible] పుచాటున నల్లన దాగియుండి
[illegible] దోబూచులాడు టక్కరి తనంబు
[illegible] శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

[illegible] ముగ నేను నిద్రింప, గడ్డమునకు
[illegible] నంటించి మెల్లన నన్ను లేపి
[illegible] యద్దంబు జూపు నీకొంటెతనము
[illegible] శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

[illegible] వకు మేడువకుము, నీ వేడ్చితేని
[illegible] జలజల నీలాలుగాఱు' ననుచు
తమ్మునీవు జోకొట్టు హాయిలు
[illegible] శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

కమ్మతెమ్మెయు బువ్వయు కందపప్పు
కలిపి [illegible] గాపించి కడుపునిండ
గోరుముద్దలఁ దినిపించి గారవించి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

'పండు పోయమ్మ నున్నపండు' లనుచు
నెత్తికై నన్ను నిడుకొని నేను కేక [ర, కేరి
లిడఁగ, 'వెల యెంత' యని యమ్మ యడుగు
నవ్వి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

నవ్వుటాలకు నినుఁ దల్లి నొవ్వనాడ,
'అమ్మ! నీపని పట్టింతు' ననుచు నన్ను
జేరి బుజ్జగించెదవన్నిరు చిందువాఱ
నేడ్చి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

'ఎచటి కేగుచు నుంటివి, యేను వత్తు'
ననుచు పరుగున నాచెంత కరుగుదెంచి
చిట్టిచేతుల నాకాలు చుట్టి పెనఁచి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

'వెండిగిన్నియ నుంచితి వెన్న బువ్వ
పసిఁడిగిన్నియఁ బోసితి పాలు పెరుగు,
ఆరగింపర జాబిల్లి' యనుచు పాడి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వరింక?

'ఔరా! అబ్బాయితలమీఁద గోరువంక
చెప్పకుము చెప్పకుము నీవు చిట్టిపాప!
చెప్పితే నీదుకన్నులు చెడు' నటంచు
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వరింక?

ఒప్పులాలుకఁగ 'ఒప్పులకుప్ప' లాడి
మోడ మారఁగ 'దాగుడుమూఁత' లాడి
వేడుకలు మీఱ 'గుజ్జనగూడు' లాడి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

దీపావళి

(చిత్త సంభాషణ)

శ్రీమాన్ ముదుంబ శ్రీనివాసాచార్యులుగారు

౧

నాకు పండుగలు [illegible] వరకా. [illegible] పిండివంటలు [illegible] క్రొత్తబట్టలు కట్టుకొని షికార్లు చేయవచ్చుననియే కాదు. ఆయాపండువు లేర్పరచిన పెద్దల [illegible] ఫలించేలాగు నడువ [illegible] నా [illegible].

[illegible] దీపావళిపండుగరోజు లున్నవనగానే ఆపండుగనుగూర్చిన విషయాలన్ని [illegible] కొని ఆనాటి కార్యక్రమముసంగతి ఆలోచించుకొనుట [illegible] ఆరంభించినాను. నేను నెల్లూరు జాతీయమహావిద్యాలయములో చేరి మూడేండ్లయినదేమో! అప్పటికి నేను చదువుచున్నది ఏడవతరగతి. మాకు నరకచతుర్దశి, అమావాస్యయు సెలవుదినములే. అయినను నేను త్రయోదశినాటిమధ్యాహ్నము కూడ బడిమానివైచి బజారులో దీపావళి విశేషములు చూచుటకు బయలుదేరినాను.

మధ్యాహ్నము మూడుగంటలయినది. నేనుబజారు వెళ్లి చూచితినిగదా, ఏమి చెప్పుదును? కళ్లు చెదరిపోవున ట్లన్నికొట్లును బాణసంచులతో నిండియున్నవి. రెండు మూడుగంటల కాలము బజారంతయు తిరిగి తిరిగి విసిగి యొక పెద్దకొట్టు యెదుట క్రొత్తగా ఎత్తబడిన [illegible] నిట్రాడుగానున్న ఒక వెదురు [illegible] నానుకొని చుట్ట పట్టల చిత్రాలన్నియు జూచుచు నిలుచబడినాను. [illegible] గూరి జనముకూడావచ్చి [illegible] కాయలు, మతాబాలు అగ్గిపెట్టెలు, జపాను కాకరపువ్వు వత్తులు, మతాబా తీగలు మొదలైన వింతవింతవస్తువులుకొని పట్టుకొనిపోవు చున్నారు. అదిఅంతయు [illegible] దృష్టితో చూచుచు నిలువ

బడినా[illegible] అప్పుడు [illegible]
[illegible] తో [illegible]
ఇంకొక [illegible]

ప్ర—[illegible] కొట్టులలో [illegible]
[illegible] విశేషము [illegible]
[illegible]!

జ—[illegible] బట్టితే [illegible] గా [illegible]

ప్ర—[illegible] కొందురు?

జ—[illegible] రకాలవన్నీ [illegible].

ప్ర—[illegible] కుత్రమునే [illegible] గం[illegible]
కారణం [illegible] నవానిలో [illegible]
కులు [illegible] ఎందుకుపనికిరాని [illegible]
కొనవలెనో తెలివితక్కువ [illegible] చున్న

జ—గాని [illegible] చేయుట [illegible]
లక్షణమ్ము[illegible]. ఏమిటో? కాల్చ[illegible]
శము విశేషము లేదా యేమిటి? [illegible] బట్ట
పెట్టినట్లు ఇవి తగలబెట్టుచున్నాము కాని
[illegible] పెట్టుకొని దాచుకొనవలసి [illegible] నా

[illegible] కాల్చ[illegible]
తాటాకు[illegible] కాయ, అవివచ్చి సరిగ్గా [illegible]
'ఫాం' అని [illegible] చేసినవి. [illegible] ప్రపంచము
నేను [illegible] నాను. నా అర్థము [illegible]
తెలుసుకొని [illegible] నాకే నవ్వువచ్చినది. నవ్వుకొని [illegible]
[illegible] వంచినాను. [illegible] ప్రక్క [illegible]
[illegible] కేతితో పట్టుకొని [illegible] అడ్డ

[illegible]

[illegible] మనము న్నాడు.

[illegible] "అహా! దీపావళి [illegible]
!!" అనుకొన్నాను. రేపువచ్చి [illegible]
[illegible] లన్నీ [illegible] కొనవలెనని [illegible] నేను
[illegible] ఇంటి [illegible] వచ్చుచున్నాను.
అప్పుడే [illegible] మిల్లు [illegible]
[illegible] నా [illegible] గాడు [illegible]
[illegible] యింటికి [illegible] దానిలో నా [illegible]
[illegible] కొనినాము.
[illegible] కొన్నదనుకొన్నావు [illegible]
[illegible]. బాణసంచా కొను[illegible]
[illegible]?
[illegible] కొనవు. నేనేకాదు. [illegible]
[illegible] లందరము బాణసంచా కాల్చను మాని
[illegible] నిశ్చయము చేసికొన్నాము.
—(ఆశ్చర్యముతో) ఇదేమి ప్రారబ్ధము! విదేశపు
బాణసంచా మానితే మానవచ్చును కాని—స్వదేశపు
[illegible] కేమి?
—ఏదీ కాల్చకూడదు. మనవ్యాకరణమేష్టరుగారు
[illegible] ఆపండుగ పుట్టుపూర్వోత్తరా లన్నియు
చెప్పినారు. ఇప్పుడు మనమున్న స్థితిలో బాణసంచా
కాల్చుటను ఎంతబుద్ధితక్కువో మాకు బాగా తెలి
[illegible]వది.

ఆమాట వినగానే నామనస్సు చివుక్కు మన్నది.
[illegible] నాకా మేష్టరుగారిమీద [illegible] కోపము
[illegible] చ్చినది.
—ఆయనమాయలోపడి మానితే మీరు మానండి.
నేనుమాత్రము మానను. ఏడాది [illegible] సారి [illegible]
[illegible] మనవాళ్లు పెట్టిన [illegible] పండుగమాను
[illegible] !! ఎంత తెలివితక్కువ!

[illegible]

[illegible] వాడు.

[illegible] చెప్పి [illegible]

[illegible] చెప్పు [illegible].

అనుచు అతడు [illegible] యినాడు.
[illegible] మనసు [illegible] నచ్చ [illegible]. ఎంత ప్రయత్నము [illegible]
[illegible] మనస్సు [illegible] యిష్టపడ
నాడు.

[illegible] త్రిసరిగా [illegible] తెల్లవారినది. [illegible]
[illegible] "ఈ [illegible] ఆ మేష్టరుగారి [illegible]
[illegible] దీపావళినాడు [illegible] బాణసంచా కాల్చితీర
వలెను" అని నిశ్చయముచేసికొన్నాను కాని ఆరోజు
సాయంకాలము మాబడిలో [illegible] హితులతో [illegible]
[illegible]. ఇక్కడ ప్రక్క [illegible] నిగదా; చేతి [illegible]
[illegible] నిలువబడి [illegible] వ్యాకరణ మేష్టరుగారు
ప్రత్యక్షమైనారు. నాకు [illegible] మన్నది. "నా
[illegible] భయం. ఆయన [illegible] చెప్పినను నేను [illegible]
[illegible] చేసికొందును" అని నాకు
గను. మనస్సు [illegible] యిగా [illegible] ఇంతలో మా తరగతి
[illegible] చెప్పుచున్నాను. ఇంతలో మా తరగతి
[illegible] పోకడు ముందుకువెళ్లి "పంతులుగారూ!
నరసింహమూర్తి బాణసంచా కాల్చుట మానడట. హరి
హరబ్రహ్మాదులు [illegible] నాచేత మాన్పించలే రను
చున్నాడండి" అన్నాడు.

"అతనిమాట [illegible] రేపు నీవేమి చేయుటకు
నిశ్చయించుకొన్నావు?" అన్నారాయన. ఆ పిల్లవాడు
"నేనెంతమాత్రము కాల్చను. అసలు మా యింటిలోనికి
బాణసంచా అన్నమాటే రానివ్వ" నన్నాడు.

అప్పుడిద్దరుముగ్గురు కుర్రవాళ్లు ముందుకు వచ్చి
"పంతులుగారూ! [illegible] మళ్లీచెప్పండి! నిన్న మేము విన
లేదు. మేముకూడ బాణసంచా కాల్చుట మానివేయు
దుము" అన్నారు.

ఉపాధ్యాయులు నావైపుతిరిగి "ఏమి నరసింహ
మూర్తి! చెప్పుచున్నావా?" అన్నారు.

నాకు ఇష్టములేకపోయినను వెంటనే "చెప్పండి"
అనుమాట నా [illegible] జారినచ్చివేసినది.

[illegible] ...లు [illegible] ... [illegible] ...ము. [illegible]

"మీరు [illegible] భయపడికాని, తొందరపడి కాని నేను చెప్పినట్లు చేయుదుమని మొగమిచ్చకపు మాటలు చెప్పవద్దు. [illegible]యముగా అడిగి మీరు తోచిన సందేహములన్ని తీర్చుకొని మనస్సు మార్చుకొనవలసిన యుండిన [illegible] మార్చుకొనుడు. ఎవరైతే మనుకొన్నమనసె నే నీ తప్పుపని చేయకమానని చెప్పె మొండివాడు ఎందుకుపనికిరాడు. ఎన్ని ప్రయత్నములైన చేసి చెడుకోరికలను చెడు అలవాటులను తరిమివైచి మన మనస్సులు బాగుచేసుకొనుటకొరకే మనమీ ప్రపంచమున మనుష్యులముగా పుట్టినామన్న మాట మరచిపోకుడు."

నే నూరకోలేను "ఏమండీ మేస్టరుగారూ; మంచి వని తోచినపనులన్ని మనము చేయగలమా? చెడ్డవి పూర్తిగ మానివేయగలమా! చదువుకొనే పిల్లలు బ్రహ్మచర్యవ్రతం పూని కారపుతిండ్లు మాని మునులవలె నిష్ఠగా ఉండవలె నన్నారుకదా? ఈకాలములో ఎవరైన ఆలాగున ఉండ గలరా?" అన్నాను.

పంతులుగారు అన్నారు. "అబ్బాయీ! నాతిలో కష్టలాగున ఉండటు నీవంటివారే అనుకోకు. ఏకాలములోనైన మంచిచెడ్డ లుండకమానవు. నీవు అహమ్మదాబాదు సబర్మతీ ఆశ్రమమునకును హరిద్వార గురుకులాశ్రమమునకును పోయిచూచినట్లయితే అక్కడ చదువుకొను పిల్లల నిష్ఠకు నీవు చాల ఆశ్చర్యపడెదవు. అట్టి దీక్షగలవారక్కడ నీకు వందలకొలది కాన్పింతురు. దేవునిదయ ఉన్నట్లైతే పవిత్రచరిత్రులైన మనపాఠశాల ఉపాధ్యాయుల మంచిబోధలవలన మీరును చిత్తసంశుద్ధి పొందినవారై మన మహావిద్యాలయమును ఆంధ్రదేశమున కంతటికిఆదర్శప్రాయంగా ఉండేలాగునచేయగలుగుదురు.

ఈమాటలు వినగానే నా కెంతో సంతోషము వచ్చినది. "ఆలాగున జరిగించుటే మనము జన్మమెత్తినందుకు ఫలము" అనుకొన్నాను. ఉత్సాహముతో తలఊపుచు "చెప్పండి. చెప్పండి. కథ" అన్నాను.

పగలు నాలుగుగంటలు [illegible]ప్రేమనెప్ప [illegible] కథ ప్రారంభించినారు. [illegible]

[illegible]

మన దేశములో ఇప్పుడు జరుగుచున్న గాంధీగారి [illegible] నిరాకరణ కథకును సంబంధము కలిపిచెప్పిన [illegible] పూర్తియై నేను తెల్లబోయి [illegible] ఊహలతో ఇంటికి వెళ్లబోయేసరికి రాత్రి [illegible] పోయినది.

ఎంత ఆలస్యమైతేనేంగాని నాకు [illegible] సంగతులు తెలిసినవి. దీపావళిపండుగ [illegible] పూర్తిగా తెలిసిపోయినవి. నాకు తెలిసిన [illegible] యు మన తెనుగుదేశములో ఉన్న పిన్న పెద్ద [illegible] తెలిసేలాగుచేసి ఈ బాగుసంపాదించి [illegible] నాకు గట్టిపట్టుదల కలిగినది. ఏ మంచిపనైన [illegible] లో వ్యాపించవలెనంటే మాపంతులుగారికంటె [illegible] త్వరగా అవుతుందని. మా పంతులుగారి [illegible] "ముందు నీవుచేసి, తర్వాత నీ కృపి హితులచే [illegible] అడ్డంకమముగా లోకమెల్ల వ్యాపించు" నని వారు చెప్పినది కొంతవరకు నిజమే కాని [illegible] సంగతులన్నియు నావంటిపిల్లలకు [illegible] వారు వెంటనే మాబడిపిల్లలవలె చేయదము [illegible] పడుదురని నాకొక గట్టినమ్మకము ఉన్నది. అందుకే [illegible] మనస్సులో బాగుగా నాటుకొనిపోయిన [illegible] ముఖ్యమైన సంగతులు మాత్రము పిల్లలకు [illegible] నేనిందు వ్రాయుచున్నాను. మిగిలినవి మీరే ఆలో[illegible] తెలిసికొండు.

పదునైన పెద్దకోరలు, పొడుగయిన [illegible] ముగల గిట్టలు, పొట్టితోక, మెడనిండ జూలు, [illegible] గానే గుండెబ్రద్దలయేలాగు భయంకరమైన అవతార మెత్తినాడు విష్ణుమూర్తి. ఎత్తినమీదట [illegible] అన్నిలోకాలు గజగజవణకిపోయేలాగు మొదట [illegible] ఘుర్ఘురించినాడు. వెంటనే తిన్నగాపోయి హిరణ్యాక్షుని గుండెలలో ఒక్కపోటుపొడిచి పడగొట్టి తో ఒడలంతా చీల్చివైచి గిట్టలతోపట్టించి ఆ రక్త[illegible] హములలో రెండుసార్లుపొర్లి తో[illegible]త్రిప్పుకొనుమ [illegible] కుపోయి కనబడిన దుష్టరాక్షసుల నందరిని [illegible]

[illegible]మాసము]

[illegible] కోపదేవతవలె లాగు [illegible] నిలువబడినాడు. [illegible] [illegible]ము రాక్షసుడు. తాను చెడి [illegible]

[illegible] వారిని [illegible] అయిన భూదేవిని [illegible]నాడు. [illegible] విష్ణుమూర్తి అంతట తా [illegible]సాకారము తాల్ప[illegible] భూజనులంతా విష్ణుమూర్తి చేసినపనికి [illegible]ంచినారు. "దురాత్ముడైన రాక్షసులను చంపి [illegible] సౌఖ్యము కలుగజేయుటకు నీవంటి అద్భుత [illegible] రాజులే మాకు దయచేయవలె" అని [illegible] మోకరిల్లి కోరినారు. "నావంటి [illegible] ప్రాణులను చంపడమునకే కాని ప్రజలను [illegible] పనికిరాడు" అన్నారాయన. వార్లు [illegible] గట్టిపట్టుపట్టినారు. హరి దయాసముద్రుడు. [illegible] పోయినాడు

[illegible] తనకోరికకు ఫలముగా నరకుడు పుట్టి [illegible] వానిపరాక్రమము చెప్పశక్యముకాదు. పెద్ద [illegible]లున్నట్లే లోకమునకంతకు చక్రవర్తి [illegible]డు. [illegible] పరిపాలించినాడు అనుకొ[illegible] త్రాగుబోతులు, జూదగాళ్లు, దొంగలు, హంత[illegible], కులద్రోహులు, దేశద్రోహులుకూడా [illegible] నరకుని ప్రాపకముకల్ల పోయి [illegible] కాని, ఇంకను ధర్మమెప్పట్టుకొని [illegible] సత్యకాలపుదాకిమాత్రము కష్టాలు [illegible] తప్పినవికావు. "మనకీ కష్టమెందుకు? నలు[illegible] నారాయణా. [illegible] అధర్మముగానే [illegible]" అని [illegible] ఒక్కొ[illegible] అధర్మపరులైపోయినారు. అంతా ఒక్కరకమై [illegible] స్వసౌఖ్యంకోసము [illegible] తెలపేసినారు ప్రజ. భూలోకమంతా నరకలోక[illegible] యినది. నరకుడును ఆయన పరిజనులును చేసే [illegible] చూచితే ప్రజలందరికి అసహ్యము వేసినది. [illegible] ధర్మమూర్తిగా లేనియెడల రాజ్యానికెంతనష్టమో [illegible] బాగుగా నాటిపోయినది. అయితే ఏమిచేయ[illegible] మనసార చేసికొన్న పనికి? ఎంతవిచారించితే ఏమి [illegible]ము? అప్పుడు రాజ్యములో వింతవింత మార్పులు [illegible] కావలెనో అన్నీ ప్రత్యక్షమైనవి.

లోకములో [illegible] మాపాయే ఇది. ఒకసారి జరిగిన సంగతులవంటివే మళ్లీమళ్లీ జరుగుచుండడము స్వభావము. పాశ్చాత్యవ్యామోహము [illegible] మనకంటి [illegible] కలిగించినది. కిప్పుడు [illegible]లో

గాంధిగారు [illegible] ము, భయము, [illegible] మొదలైనవి పోగొట్టి ప్రజలందరిని ధర్మమం[illegible] క్తిగలవారినిగా [illegible] వారిబాధలు పోగొట్టడమునకు [illegible] రించినాడు. యావత్ప్రలంటే ఇప్పటి మనవాళ్లలతో సమానము. ఆకాలములో పుట్టినాడుగనుకనే ఆయన సామాన్యజనుల కందరికి తెలిసేలాగున ధర్మబోధ చేయగలిగినాడు. ఆయన ముఖ్యముగా చెప్పినదేమంటే "మంచిపనులన్నీ మీరుచేయండి, ఫలం కలుగవలెనే ఆశతో చేయవద్దు. దేవుడనైన నేను చేయుచున్నానని నాయందుభక్తిచేతనే చేయండి. పనిచేయుటమే మీవంతుగాని ఫలముజోలి మీకక్కరలేదు. అది కలిగించేవాడను నేనే. ఆ భారము నాకు వదిలిపెట్టి మీపనిమీరు మీరుచేయండి"

దేశాలన్నీ తిరిగి ఇంకా అనేకఉపన్యాసాలిచ్చినా రాయన. "దైవాంశతోపుట్టిన మహానుభావుల మంచి బోధలువిని మనస్సులు మార్చుకోలేని నిర్భాగ్యులకు కఠిన శిక్షలకు నరకుని పరిపాలనలో కష్టాలు పొందుదురు తమ హక్కులన్నీ పోగొట్టుకొనడమే శిక్ష. మీ కిప్పటికైనను పశ్చాత్తాపానికి [illegible] "నిజముగా మేము ధర్మమే నమ్మినాము. అధర్మము మాకక్కరలేదు." అని దైవసాక్షిగ చెప్పగలిగినట్లయితే ఈక్షణమునుండియే నరకుని ఆజ్ఞ యింకమాట మానివేయండి. మీనందరు ధర్మమే నమ్ముకొని ఉంటే [illegible] మేలుగలుగుతుంది. [illegible] సుఖము కోసము అమూల్యమైనధర్మమును అమ్ముకోకండి. మిమ్ములను నరకుడు బెదరించునే కాని చంపలేడు. మీకే నిజంగా ధర్మదీక్షవుంటే అతడుచేసే అపచారాలన్నీ మీ పాలిటి ఉపచారములై పోకమానవు. ఒకవేళ చంపతాడే అనుకోండి. ఎవరిని చంపుతాడు? మీ ఆత్మలకు చావులేదు కదా! ఈశరీరం పోగొట్టునా? అది పోతే మీకు మరీమంచిది. ఒక్కధర్మముతప్ప ఈ జన్మములో మీరు సంపాదించుకొన్న వేవీ మీతోరావు. ఆధర్మము మీదనే మీ ముందుజన్మముయొక్క సౌఖ్యమంతా ఆధారపడియుండును. కనుక ధర్మముకాపాడుటకోసము ఎంత

[illegible] కష్టములైన [illegible] [illegible] ఒక జయము [illegible] సంగతి [illegible].

ఆయన [illegible] [illegible] ప్రజలందరికి [illegible] బయలుదేరి [illegible] [illegible] ప్రకాశించి [illegible] [illegible] స్వార్థచింతను [illegible] అత్యద్భుత స్వార్థత్యాగులుగా [illegible].

ఈలాగున [illegible] నరకుడు అపరాధం [illegible] శ్రీకృష్ణ [illegible] సంహరించి [illegible] [illegible] చెప్పించి [illegible] అనేక [illegible] [illegible] మొదలు పెట్టినారు.

దారుణమైన ఆసురి [illegible] శ్రీకృష్ణుడు అనేకచోట్ల సభలు చేయించి ప్రజలందరికి బాగుగా పురి రెక్కించినాడు. [illegible] తీర్థప్రజలా బయలుదేరి [illegible] పవిత్రమైన [illegible] స్నానాలు చేసి [illegible] అంతా [illegible] సారిగా సూర్యనమస్కారములు చేయుచు "నేడు ఈనాటి మొదలు [illegible] సహాయము చేయుము. తిండిలేక ప్రాణముపోయినను [illegible], కానీ ఆశ్రయించుటకు సిద్ధపడను. [illegible] [illegible] అహింసనువీడను. [illegible] ఓ కర్మసాక్షియగు భగవంతుడా! మే [illegible] యెడల నీవందికిరణములచే మమ్ములను మాడ్చివేయుము !" అని ప్రమాణములుచేసి. ఈలాగ [illegible] ములను తలమను దృఢప్రతిజ్ఞలు పట్టిరి.

౩

నరకరాజ్యములో [illegible] [illegible] [illegible] నలు, హరిభజనలు [illegible] [illegible]. కొందరు దేశభక్తులు అనేకచోట్ల ప్రచారము చేయుచు శ్రీకృష్ణుని దివ్యబోధఅనే అమృతవర్షమును జనులయొక్క క్షేత్రములమీద కురిపించినవారు. కొందరు చాలా నియమముగలవారై నిద్రాహారములు మాని తపస్సుచేయుచు స్వార్థపరులను [illegible] మార్గమును [illegible] పాఠాలు నేర్పుచున్నారు.

[illegible] తిరిగి [illegible] [illegible] ప్రజాళికి [illegible] [illegible] [illegible] తేనేమి? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] బోధించినాడు. స్వార్థపరులు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మొదలుపెట్టినారు. [illegible] [illegible] ఏకపుత్రుడు [illegible] [illegible] [illegible] సాక్షించుచు. శ్రీకృష్ణుని [illegible] [illegible] [illegible] ఖండించుచు [illegible] [illegible] తిప్పుచున్నాడు.

"శ్రీకృష్ణుడు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మహాసముద్రుడు. కులము [illegible] [illegible] ఆయన యదుకులమున సంసారములో నుండియు మోహమును [illegible] [illegible] భార్యలయొక్క నడుమ బ్రహ్మచారిగా నుండగలిగినాడు. భక్తియు [illegible] [illegible]. వేదము చదువరాని [illegible] [illegible] [illegible] అని ఆయన ప్రత్యక్షముగా చూపుచున్నాడు." అని భక్తపరవశుడై [illegible] ములు [illegible] అతడు చెప్పేసంగతులు [illegible] లను [illegible] కరగించినవై యుండెను.

[illegible] కావలసినన్ని అస్త్రశస్త్రము [illegible] కాని, [illegible] పరిపాలనను [illegible] ఏమీ [illegible] లేదు. శ్రీకృష్ణుడు దేశస్థితి అంతా [illegible] [illegible]. చాలామంది ప్రజలు గత్యంతరము [illegible] పోయినారు. తిండి, బట్ట, దీపము, ఇల్లు ఒక [illegible] అన్నీ [illegible] పోయినవి. ప్రత్యక్షంగా నరక [illegible] అనుభవించుచున్నారు. కాని, ఒక్కడైన [illegible] [illegible] యము [illegible] [illegible] లేదు.

భూదేవి దీనావస్థచూచి రుక్మిణీ సత్యభామ [illegible] చాలా [illegible] [illegible]. ఒకనాడు సత్యభామా [illegible] చీరచెరగుతో [illegible] శ్రీకృష్ణునివద్ద [illegible] ఏడ్చి [illegible] అవతారమెత్తి [illegible] భూమిని రక్షించవలెనని చాలా [illegible] ప్రార్థించినది.

"ఏ [illegible] అక్కర లేదు. నరకుడు [illegible] [illegible] ము చేత బలము [illegible] పోగొట్టుకొని శవమైపోయినాడు [illegible]

[illegible] [illegible] సులభముగా [illegible] [illegible] [illegible] శ్రీ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శ్రీకృష్ణుడు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] లేనేమి శ్రీకృష్ణ [illegible] సత్యభామతో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సత్యభామను సంతోషపెట్టి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

శ్రీకృష్ణ [illegible] [illegible] యుద్ధము జరుగుచున్నది [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పట్టినవి. ఏమో! [illegible] [illegible] [illegible] సందేహ [illegible] [illegible] [illegible]. నరకుని పక్షమువారలకు [illegible] [illegible] లేకపోయినది. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నరకాసురునిరాజుగారితో యుద్ధము చేసి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పట్టుకొట్టినారు. [illegible] [illegible] వచ్చిపడినది. శ్రీకృష్ణుడు [illegible] [illegible]. ఇంక చెప్పేదేమి: "శ్రీ [illegible] [illegible] [illegible] విధివిరామము లేదు. చిన్నలు [illegible] శ్రీ [illegible] [illegible] అనే భేదము లేకుండ అంతా [illegible] [illegible]. ఒకటేరెండు [illegible] [illegible] [illegible] ఉండే బకెట్లు, [illegible] [illegible] భుంగుభుంగున [illegible] [illegible] [illegible] ఆకాశము నిండిపోయినవి. [illegible] సంతోషమునకు [illegible] లేమి [illegible] [illegible] ఢిల్లంగులు [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] సత్యభామతో కూడి [illegible] [illegible] వచ్చినాడు. అప్పుడు ప్రజలు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], అర్పించిన స్వాగత పత్రములు [illegible] [illegible] [illegible]. ఆ సంతోషసమయము [illegible] [illegible] నరకుని [illegible] [illegible] శ్రేష్ఠమైన [illegible] [illegible] ప్రజలు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శ్రీకృష్ణుడు. సత్యభామతో [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] దేశభక్తులు తన [illegible] [illegible] పోయినారు. [illegible] [illegible] చేయించిన ప్రత్యేక [illegible], [illegible] [illegible] చేయించిన [illegible], దీపము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నదే.

ప్రజల ఆనందానికి పరిమితి లేదు. అందరు [illegible] తమ గృహములు [illegible] కలకలలాడు [illegible] అలంకరించినారు. [illegible] ఉపవాసాలున్న బిక్కరంతా [illegible] [illegible] జనులందరు [illegible] వంటలతో భోజనాలు చేసినారు. పరిమళము [illegible] తాంబూలాలు వేసికొన్నారు. క్రొత్తబట్టలు కట్టినారు. [illegible] సుగంధద్రవ్యాలు [illegible] [illegible]. [illegible] దినములందున ప్రతివారు ఇండ్లలోను వాకిండ్లలోను [illegible] కొలది దీపములు పెట్టి [illegible] [illegible] [illegible] సములు [illegible] తమ సంతోషము వెలిపుచ్చినారు.

ఆ సంతోషసమయము శాశ్వతముగా జ్ఞాపక ముందుకాల వచ్చే తమ సంతతివారికి పశుబలమును నాశ నముచేసే సాధనము తెలియపర్చుటకే అప్పటి ప్రజ లీ దీపావళి పండుగను ప్రతిసంవత్సరము చేయనారంభిం చినారు.

౪

ఎంతో కాలమునుండి నరుదక కాపాడుకొనుచు వచ్చిన ఈపండుగయొక్క అంతరార్థము గ్రహించి ఆఫలి తమును పొందవలెన మహాభాగ్యము మనకింకను [illegible] లేదు. దాదాభాయి, గోఖ్లే, తిలకు, దాసు, మొదలగు మహానుభావులెందరో మనకు స్వరాజ్యమును సంపాదిం చుటకై కావలసినంత ప్రయత్నించి విఫలులై చని పోయినారు. శ్రీకృష్ణుని అపరావతారము మహాత్మ గాంధిగారు త్వరగా స్వరాజ్యము కలిగించుటకు కోసమై విసుగు, విశ్రాంతి లేకుండ అనేక బాధలు పడుచున్నారు. ఇప్పుడు మనము నిరాడంబరముగ జీవించుచు స్వరాజ్య సంపాదనకై వినయముతో కృషిచేయుచు భగవంతుని అను

[illegible] చెదియున్నాముకదా [illegible] లకుపోవ [illegible] తెలియకేయు [illegible] పండుగను [illegible] సౌఖ్యకరమైన పూర్వయుగములో [illegible] యమునకు [illegible] మైన అర్థమున్నదా!

[illegible] దేహపరిశ్రమను ముఖ్యమని [illegible] జ్వరపీడితుడై [illegible] లంఘనములు చేయుచున్న [illegible] పడిన మన దేహమందును? మన మిప్పుడు [illegible] చించే ఫిరంగులవంటి టపాకాయలను [illegible] వెల్లడించు సంతోషకాంతి [illegible] మతాబులు మొదలైనవియును కాల్చు [illegible] చేటు!! దేవగణము [illegible] నలను జూచి [illegible] ను? మన పితృదేవత లెంత పరిరక్షింతురు?

[illegible] నిమ్మళించినవాడారోగ్యస్నానముచేయు [illegible] తీవ్రమైన వ్యాధిచేత పీడింపబడి [illegible] భాగ్యకి ఆరోగ్యస్నాన మేమయ? [illegible] తిరిగలేనిరోగి "ఆహా! నా జబ్బు [illegible] యినది. ఇప్పుడు నేనులేచి పరుగెత్తెద. [illegible] ! [illegible] డెంతసౌఖ్యముగా నున్నది?" అని [illegible] మాత్రమున అతనిబంధువులు సంతోషింతు రా? [illegible] వైద్యునకు రోగి జీవించునను ఆశ [illegible] నా?

[illegible] స్వరాజ్యము వచ్చినట్లైతే మన [illegible] కాల్చినను మనసంతోష [illegible] వెల్లడించినను మంచిదే. [illegible] మెప్పుడో [illegible] పరిపాలన [illegible] లాభము! [illegible] అంతరింప జేసికొన్నారో తెలిసి [illegible] నడుచుకోనడము మనధర్మము కాదా?" అని [illegible] ఎన్నో ఉపమానములు చెప్పుచు ఆయన ఈ [illegible] నాడు ప్రస్తుతస్థితిలో టపాకాయలు కాల్చు [illegible] తక్కువో పరమమూర్ఖునికైన తెలిసిపోవ [illegible] చిత్తుని మనస్సైనను కరిగిపోయి దేశభ [illegible] అంత [illegible] నను ఇంకొకగంటసేపు అనేకసంగతులు బోధించి [illegible] అంపటి సందేహాలు పోగొట్టినారు. [illegible] యు పరిశుద్ధి పొందినవి. అప్పుడు [illegible] వెళ్లిపోయినాము.

[illegible] ంటికిపోవునప్పుడు [illegible] నాకేలా [illegible] "ఆహా! [illegible] ములలో [illegible] ఎంత బలవత్తరముగా [illegible] కొనిపో [illegible] ! మీకులా [illegible] కాల్చగా మిగిలిన [illegible] కాయ [illegible] కావలెనులు!" అని అతిదీనస్వ [illegible] కాల్చి [illegible] సంతోష [illegible] ! ఈ పనికిమాలిన టపాకాయలు [illegible] ప్రతివాడు [illegible] అనుకొని [illegible] స్వరాజ్యనిధికి ఇచ్చినచో ఎంతబాగుం [illegible] మనదేశములో ఈ టపాకా [illegible] కోటి ఏబదిలక్షల రూపాయలకంటే [illegible] మన్నదనిగదా విన్నాను. ఇంతడబ్బు [illegible] మన్న దీపావళిపండుగ, స్వరాజ్యము [illegible] సద్వినియోగము చేయునంత పర [illegible] గా మారిపోయినట్లైతే [illegible] సంవత్సరమునకు [illegible] కాశ్చర్య [illegible] యున్నది? [illegible] కృషిచేసి యీదీపావళి [illegible] స్వరాజ్యనిధి [illegible] మొదలైన [illegible] వసూలు చే [illegible] కార్యోత్సాహము [illegible] దీపావ [illegible] సంగా చేసిన బాగుండును. ప్రస్తుతము [illegible] జాతీయపాఠశాలవారు [illegible] ప్రతిసంవత్సర [illegible] చందాలు వసూలుచేయుచున్నారు. [illegible] మిదివేలు మొదలు పదివేలవరకు వారికి [illegible]

దీపావళికి [illegible] లక్షల రూపాయ [illegible] వ్యయముచేసే మనదేశములో స్వరాజ్య [illegible] ఆశ్చర్యకరమైన జాతీయవిద్యా పాఠశాల [illegible] వేల రూపాయల చొప్పున ఒకకేయి పా [illegible] చందాలు సంపాదింపలేకపోతే — ఈ [illegible] ప్రజలలో పుట్టించడము మనకు చేతగాకపోతే — [illegible] స్వరాజ్యము ఏలాగువచ్చును? స్వరాజ్యవాంఛ [illegible] కాయ సరదాపాటి లేకపోయెగదా మనవాళ్లకు" [illegible] మేమో ఆలోచించుకొనుచు సంతుష్టహృదయ తోనే నేనిల్లుచేరినాను.

ఇంటికిపోయి [illegible] నప్పటికి నా అన్న [illegible] అప్పుడే నాల్గురూపాయల [illegible] కొని తెచ్చి [illegible]

[illegible] . అవిచూడగానే [illegible] తో [illegible] అన్నయ్య [illegible] . కాని [illegible] గాంచి [illegible] నీవుగాక [illegible] . మా [illegible] బజా [illegible] నాల్గురూపా [illegible] చ్చినాము.

[illegible] అన్నయ్య [illegible] స్వరాజ్యనిధి కిచ్చుమని నాకేయిచ్చినాడు. అది [illegible] రాజ్యనిధికి యిచ్చుమని [illegible] ము. మా అన్న [illegible] "నిన్ను [illegible] మానిన లాభము [illegible] కాకుండ నీ యింటి [illegible] కూడ [illegible] నీయును. నీకు సంతోషభంగము [illegible] ఇంక [illegible] తప్పనిసరిచ్చి [illegible] కాని తిండికే సరిగా [illegible] పను [illegible] పనికిమాలిన [illegible] కుదరిన [illegible] చేయగలస్థితిలో ఉన్నావా"? అన్నాడు. నేను [illegible] లేను.

దీపావళి నాటి రాత్రి మా [illegible] అకులలివా [illegible] నితో పన్నెండు ప్రమిదదీపములు మాత్రము [illegible] నాము. నేనును నామిత్రులు కలిసి కొంతసేపు [illegible] జనము చేసినాము. [illegible] నేను యజ్ఞ [illegible] మా [illegible] మరియు [illegible] గూర్చియు [illegible] భాగములువదివి [illegible] విషయములనుబట్టినాని యంత [illegible] ములు గ్రహించి సంతోషించినాను.

బాణసంచులు మానిన [illegible] కలుగునో అని నేను [illegible] భయపడినాను. కాని నే నవి మాన [illegible] ఆగ్రహము [illegible] నాకా రాత్రి యెంతో [illegible] షము కలిగినది.

మరునాడు నేనుచేసిన స్వల్పత్యాగమునకు పాఠశాలయందు [illegible] చదువుకొను పిల్లలును ముఖ్యముగా మా పంతులుగారును నన్నెంతో మెచ్చుకొని నన్ను గురించి ప్రశంసావాక్యములు పలికినప్పుడు నాకు కలిగిన ఆనందము నేను ఈ జన్మములో మరచిపోలేను. అప్పటినుండియే నాకు నిజముగ చిత్తసంశుద్ధి కలిగినది. మనోదార్ఢ్య మేర్పడినది. [illegible] జననీజనకులు చెప్పినట్లువిని వారిని సంతోషపెట్టుటవలన కలుగు ఆనందము వేయిరూపాయల బాణసంచా తగులబెట్టినప్పుడైన కలుగజాలదను సత్యమును నేనానాడునే గ్రహించినాను. నాజీవితము ధన్యవంత [illegible] అవకాశమున్నదని నాకప్పటినుండియే దృఢమైన మనోవిశ్వాసము కలిగినది.

పారాణి

ఉమర్ అలీషాకవి గారు

ముసుగుదీయవురావు నాముందు కబల
మేల యడియాసఁబెట్టె కేలీల బాల
నేనొనర్చినయపరాధ మేమొ చెప్పుమ
హృదయమును జింపివెట్టెద నిదిగో కొనుము
నేడె క్రొన్నెత్తురదిగో నీప్రేమగీత
ములఁ బఠించుచు బుసబుసఁ బొంగిపొరలి
వచ్చుచున్నది నీపాద పద్మమంట
నేరె పారాణి నీ విరఁ బెట్టుకొనవు.